

Робоча програма навчальної дисципліни «Основи раціонального природокористування і охорони природи»

(назва навчальної дисципліни)

складена відповідно до освітньо-професійної програми Геосистеми та георизики, спеціальності 103 «Науки про Землю», галузі знань 10 «Природничі науки», затверджено Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол №6 від 31 травня 2021 року).

Розробники: Добинда Ірина Петрівна, к. геогр. н., асистент

(П.І.Б. авторів, посада, науковий ступінь, вчене звання)

Погоджено з Гарантом ОПП «Геосистеми та георизики»

Гарант ОПП «Геосистеми та георизики» Сергій КИРИЛЮК

(підпис)

(ім'я та прізвище)

і затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

Протокол № 1 від "29" серпня 2023 року

Завідувач кафедри Богдан РІДУШ

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Схвалено методичною радою інституту / факультету

Протокол №1 від "29" серпня 2023 року

Голова методичної ради географічного факультету Наталья АНДРУСЯК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

♥ Добинда І. П., 2023 рік

1. Мета навчальної дисципліни: *Мета* курсу полягає у тому, щоб ознайомити студентів з основними положеннями природокористування та охорони природи, сформувавши у студентів уяву про особливості використання окремих видів природних ресурсів, а також проблеми, що виникають внаслідок антропогенного впливу на природне середовище, ознайомити з підходами до вирішення проблем в галузі охорони природи. Курс „Основи раціонального природокористування і охорони природи” присвячений вивченню сучасних проблем використання складових природи як природних ресурсів, їх охорони й відтворення та проблем охорони природи, зокрема ландшафтних комплексів. Вивчення курсу передбачає формування у студентів уявлень про основні засади природокористування й охорони природи, суспільне значення ресурсозбереження та природоохоронної діяльності.

Дисципліна включає відомості про природне середовище як джерело ресурсів, необхідних для життєдіяльності людства, а також про необхідність максимального збереження земної природи як запоруки його існування.

Завдання курсу: сформувавши у студентів чіткі поняття і уявлення про природне довкілля як невід'ємну умову життя людини, середовище її існування та джерело всіх необхідних ресурсів для суспільного виробництва, розкрити предмет, методи і місце дисципліни «Основи раціонального природокористування та охорони природи» в системі географічних знань, висвітлити її положення.

2. Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «Основи раціонального природокористування та охорони природи» у студентів повинні бути сформовані такі компетентності (згідно ОПП):

- **Загальні компетентності:** 1) Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; 2) Прагнення до збереження природного навколишнього середовища.
- **Спеціальні (фахові) компетентності:** 1) Здатність проводити моніторинг природних процесів; 2) Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності; 3) Здатність комплексного бачення генезису і розуміння перебігу небезпечних природних явищ і процесів у геосферах та аналізу поведінки населення під час екстремальних і кризових ситуацій; 4) Здатність визначати специфіку і географію несприятливих і небезпечних природних явищ і процесів; 5) Здатність пояснювати роль людини у змінах природного середовища і її значенні у перебігу природних небезпечних процесів і явищ.

Програмні результати навчання на основі освітньої програми "Географія":

- *Результат ПР13.* Уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення;
- *Результат ПР14.* Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій в галузі наук про Землю;
- *Результат ПР17.* Вміти здійснювати комплексний аналіз перебігу природних небезпечних процесів і явищ;
- *Результат ПР 19.* Вміти визначати й аналізувати географічну специфіку природних небезпечних процесів і явищ;
- *Результат ПР20.* Вміти обґрунтовувати роль людини у перебігу несприятливих природних процесів і явищ та їхні наслідки.

У результаті вивчення дисципліни «Основи раціонального природокористування та охорони природи» студент повинен:

знати:

1. предмет, об'єкт та завдання основ раціонального природокористування та охорони природи;
2. основні поняття про природу, природокористування, природні ресурси, природні умови, природно-ресурсний потенціал;

3. класифікації природних ресурсів, їхні види, сучасний стан (в Україні, зокрема), засоби їх збереження, відтворення й охорони;
4. основні нормативні документи і закони України у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування;
5. сутність природоохоронних проблем (в т.ч. і в Україні);
6. сучасні методи раціонального використання природних ресурсів;
7. заповідні території та об'єкти в Україні та світі;
8. особливості природних умов і ресурсів своєї місцевості;
9. основи теорії ноосферного вчення.

вміти:

1. аналізувати зміст географічної (картографічної зокрема) інформації стосовно оцінки природних умов та ресурсів;
2. аналізувати методи видобування і використання природних ресурсів.

3. Опис навчальної дисципліни

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	1	1	5	150	30	30	-	-	90	-	залік
Заочна											

3.2. Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми лекційних занять	ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП. ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДИ.												
Тема 1. Поняття про природокористування та охорону природи	8	2	2			7							
Тема 2. Історія розвитку природоохоронної справи в світі та в Україні	12	2	4			8							

Тема 3. Природні ресурси як об'єкт вивчення і використання.	12	2	4			8							
Тема 4. Основні поняття охорони природи та збалансованого природокористування	6	2				7							
Тема 5. Принципи раціонального природокористування	10	2	4			7							
Тема 6. Сталий розвиток суспільства. Вчення В.Вернадського. Ноосферне природокористування	8	2				8							
Разом за ЗМ1	71	12	14			45							
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРИРОДИ. ОХОРОНА ПРИРОДИ В УКРАЇНІ												
Тема 1. Наукові основи охорони природи. Природні ресурси України	8	2	4			6							
Тема 2. Основні джерела забруднення навколишнього середовища. Характеристика забруднень	8	2				8							
Тема 3. Охорона повітряного середовища . Парниковий ефект. Стан повітряного середовища України	12	2	4			8							
Тема 4. Вплив діяльності людини на гідросферу	6	2				4							
Тема 5. Земельні ресурси і їх охорона	6	2	4			4							
Тема 6. Охорона біологічних ресурсів	2	2				2							
Тема 7. Охорона ландшафтів, збереження ландшафтного різноманіття	12	4	4			5							

Тема 8. Міжнародна співпраця в галузі охорони природи. Регіональні проекти	10	2			8						
Разом за ЗМ 2	79	18	16		45						
Усього годин	150	30	30		90						

3.3. Теми (ключові питання) семінарських занять

№	Назва теми
1	
2	
...	

3.4. Теми (ключові завдання) практичних занять

№	Назва теми
1	Природні ресурси (2 год. / 2 бали)
2	Мінеральні ресурси України та питання їхнього використання (3 бали / 4 год.)
3	Водні ресурси України та питання їхнього використання і охорони (3 бали / 4 год.)
4	Земельні ресурси України та еколого-економічні питання їхнього використання (3 бали / 4 год.)
5	Кліматичні ресурси України. Біологічні ресурси та еколого-економічні питання їх використання (2 бали / 3 год.)
6	Фізико-географічн районування України (4 год. / 4 бали)
7.	Природно-заповідний фонд України (4 год. / 3 бали)

3.5. Теми (ключові завдання) лабораторних занять

№	Назва теми
1	
2	
...	

3.6. Тематика індивідуальних завдань

№	Назва теми/кількість балів
1	...
2	...

3.7. Самостійна робота студента

№	Назва теми/ кількість балів/форма контролю	кількість балів
---	--	-----------------

1	Поняття про природокористування та охорону природи (опитування)	0,5 бала
2	Історія розвитку природоохоронної справи в світі та в Україні (опитування)	0,5 бала
3	Природні ресурси як об'єкт вивчення і використання (опитування)	0,5 бала
4	Основні поняття охорони природи та збалансованого природокористування. (опитування)	0,5 бала
5	Принципи раціонального природокористування (опитування)	0,5 бала
6	Сталий розвиток суспільства. Вчення В.Вернадського. Ноосферне природокористування (опитування)	0,5 бала
7	Наукові основи охорони природи. Природні ресурси України (опитування)	0,5 бала
8	Основні джерела забруднення навколишнього середовища. Характеристика забруднень (опитування)	0,5 бала
9	Охорона повітряного середовища . Парниковий ефект. Стан повітряного середовища України (опитування)	0,5 бала
10	Вплив діяльності людини на гідросферу (опитування)	0,5 бала
11	Земельні ресурси і їх охорона (опитування)	0,5 бала
12	Охорона біологічних ресурсів (опитування)	0,5 бала
13	Охорона ландшафтів, збереження ландшафтного різноманіття (опитування)	0,5 бала
14.	Міжнародна співпраця в галузі охорони природи. Регіональні проекти (опитування)	0,5 бала

* ІНДЗ –
для
змістового
модуля, або
в цілому для
навчальної
дисципліни

визначається викладачем, з урахуванням специфіки дисципліни.

4. Освітні технології, методи навчання і викладання навчальної дисципліни

Під час викладання курсу «*Основи раціонального природокористування та охорони природи*» залучається низка освітніх технологій, зокрема, інформаційно-комп'ютерні технології, інтерактивні заняття (заняття дискусійна група, заняття з навчанням одних студентів іншими), інтегровані заняття.

Методи формування знань студентів: розповідь, пояснення, ілюстрація, проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, бесіди і дискусії, спрямовані на активізацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів. Методи формування практичних умінь і навичок: робота з контурними картами, атласами, розробка схем, таблиць, складання словника, аналіз джерельної бази, практичне виконання вправ.

5. Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

5.1. Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни, за умови, що кожна тема повинна бути здана хоча би на мінімальну оцінку. Роботи, які здаються невчасно без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів).

5.2. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	«Відмінно» – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, як лекційним так і з практичних занять, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних

		<p>виступів та письмових відповідей, всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань. Правильно вирішені усі тестові завдання під час робіт тестового характеру. Студент розкриває сутність понять, які формують основу курсу – «природокористування», «раціональне природокористування», «не раціональне природокористування», «охорона природи», «природні ресурси», «природо-заповідний фонд», всіх категорій об'єктів ПЗФ. Описує історію розвитку природоохоронної справи в Україні та світі, знає всі принципи раціонального природокористування та яке їхнє значення. Знає ким і коли вперше сформований термін і тлумачення «ноосфера» та вчення В.Вернадського про неї. Пояснює, що розуміється під «сталим розвитком суспільства», коли і де було його прийнято, що йому передувало і як розвивалися і йдуть сьогодні події пов'язані із цією конференцією. Знає проблеми і забезпеченість України кожним із видів природних ресурсів. Називає основні джерела забруднення природного середовища і наслідки діяльності людини. Орієнтується у міжнародній співпраці щодо охорони природи. Знає всі біосферні заповідники, більшість НПП і природних заповідників, багато заказників і приклади до всіх категорій ПЗФ у нашій державі. Виконав і захистив усі практичні заняття і опрацював всі теми для самостійної роботи.</p>
Добре	В (80-89)	<p>«Дуже добре» – студент знає теоретичний матеріал, виконав практичні роботи, оперує, уміє пояснити сутність основних понять. Студент розкриває сутність понять, які формують основу курсу – «природокористування», «раціональне природокористування», «не раціональне природокористування», «охорона природи», «природні ресурси», «природо-заповідний фонд», всіх категорій об'єктів ПЗФ. Описує історію розвитку природоохоронної справи в Україні та світі, зазначаючи найважливіші події, знає всі принципи раціонального природокористування. Пояснює, що розуміється під «сталим розвитком суспільства», коли і де було його прийнято. Знає проблеми і забезпеченість України кожним із видів природних ресурсів, основні джерела забруднення природного середовища і наслідки діяльності людини. Знає всі біосферні заповідники, більшість НПП і природних заповідників, багато заказників і приклади до всіх категорій ПЗФ у нашій державі. Виконав і захистив усі практичні заняття, може дискутувати по темах курсу.</p>

	C (70-79)	«Добре» – вище зазначене виконує не в повній мірі, але все таки знає основну теорію й практику, виконує завдання викладача, може давати добрі відповіді на запитання. Виконав і захистив всі практичні роботи.
Задовільно	D (60-69)	«Задовільно» – знає основні теоретичні положення. Студент може пояснити, що розуміє під термінами «природокористування», «раціональне природокористування», «не раціональне природокористування», «охорона природи», «природні ресурси», «природо-заповідний фонд», всіх категорій об'єктів ПЗФ. Називає основні події, які вплинули на природоохоронну справу в Україні, може назвати декілька принципів раціонального природокористування. Пояснює, що розуміється під «сталим розвитком суспільства», знає забезпеченість України більшістю природних ресурсів, основні джерела забруднення природного середовища і наслідки діяльності людини. Може навести приклади до всіх категорій ПЗФ у нашій державі. Виконав і захистив усі практичні заняття.
	E (50-59)	«Достатньо» – все вище вказане виконує не повною мірою, однак виконав понад 75% практичних робіт. На половину питань відповідає правильно.
Незадовільно	FX (35-49)	«Незадовільно» – студентом не виконані вимоги, які поставлені для оцінки “достатньо”, але студент виконував завдання в межах програми курсу
	F (1-34)	«Незадовільно» з обов'язковим повторним курсом

5.3. Засоби оцінювання

При вивченні дисципліни «Основи раціонального природокористування та охорона природи» рекомендується використовувати такі методи і форми контролю:

1. Для контролю засвоєння лекційного матеріалу: письмові модульні контрольні роботи; поточне тестування; оцінка за індивідуальне навчальне завдання; підсумковий усний екзамен (залік).

2. Для контролю і оцінювання практичних робіт: практична перевірка і оцінювання кожної практичної роботи.

3. Додатково : звіти, реферати, проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; поточний та підсумковий тестовий контроль; залік.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- реферати;
- графічні роботи;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- контрольні роботи.

6. Форми поточного та підсумкового контролю

При вивченні дисципліни «*Основи раціонального природокористування та охорона природи*» рекомендується використовувати такі методи і форми контролю:

1. Для контролю засвоєння лекційного матеріалу: письмові модульні контрольні роботи; поточне тестування; оцінка за індивідуальне навчальне завдання; підсумковий усний екзамен (залік).

2. Для контролю і оцінювання практичних робіт: практична перевірка і оцінювання кожної практичної роботи.

3. Додатково : звіти, реферати, проєкти (наскрізні проєкти; індивідуальні та командні проєкти; поточний та підсумковий тестовий контроль; залік.

З навчальної дисципліни навчальним планом передбачена форма контролю – **письмовий залік**.

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань студента. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів занять, написання модульних робіт, самостійної роботи і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі.

Загальна кількість балів, яку студент може отримати у процесі вивчення дисципліни протягом семестру, становить 100 балів, з яких 60 балів студент набирає при поточних видах контролю і 40 балів – у процесі підсумкового виду контролю (**заліку**).

Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю. Кількість балів за змістовний модуль дорівнює сумі балів, отриманих за навчальні елементи даного модуля. Максимальна кількість балів складає: за 1 модуль – **20**; 2 модуль – **20** балів; практичний модуль – **20**; при виконанні ІНДЗ оцінюється додатково **5** балами.

Студент, який набрав протягом нормативного терміну вивчення дисципліни 60 балів та виконав навантаження за всіма кредитами, має можливість не складати іспит і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку або складати залік з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною. Якщо студент набрав менше 35 балів, він не допускається до складання заліку.

Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну, з якої складається іспит, виводиться із суми балів поточного контролю за модулями (до 60 балів) та модуля-контролю (заліку) – до 40 балів. Відповідно до вимог Болонської угоди проводиться місцева (національна) шкала визначення оцінок і шкала ECTS. Для їх порівняння використовується вищенаведена таблиця.

Студент, який не отримав позитивні оцінки за підсумками роботи над кожним модулем, вважається не атестованим та не допускається до складання заліку. Допущеним до складання заліку студент може бути лише у разі відпрацювання всього матеріалу, передбаченого навчальним планом у повному обсязі, або тієї частини навчального матеріалу, за який отримано незадовільну оцінку, або за яким він не атестований.

Облік успішності за формами поточного контролю знань за двома модулями в межах академічних груп проводиться за такими видами роботи студента:

- підготовка ІНДЗ,
- комп'ютерне тестування,
- письмове визначення основних понять,
- контрольні роботи, самостійні роботи,
- виконання усіх практичних робіт.

Поточне оцінювання (<i>аудиторна та самостійна робота</i>)			Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
Змістовий модуль №1	Змістовий модуль №2	Практичний модуль		

Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н			
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е		40	
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2		20	
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	8			100
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
4	3	3	3	3	4	3	3	2	2	3	2	2	3			

Примітка: самостійна робота оцінюється під час модульної роботи і оцінюється у 0,5 бала

7. Рекомендована література

7.1. Базова (основна)

1. Грицик В. Екологія довкілля. Охорона природи : навчальний посібник / В. Грицик, Ю. Канарський, Я. Бедрій.– Київ : Кондор, 2009.– 292 с.
2. Джигирей В. С., Сторожук В. М., Яцюк Р. А. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи). Львів, Афіша. 2000 — 272 с.
3. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: 2003. - 306 с.
4. Кирилюк М.І. Основи раціонального природокористування та охорона природи : підручник / М. І. Кирилюк; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. - Чернівці, 2012. - 351 с.
5. Конспект лекцій з дисципліни "Основи раціонального природокористування та охорони природи" . - Рівне: РДТУ, 68с.
6. Кукурудза С.І. Використання та охорона водних ресурсів : навч. посіб. : [для вищ. навч. закл.] / С.І. Кукурудза, О.Р. Перхач.– Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009.– 304 с
7. Національний атлас України / за ред. Руденко Л.Г. - К.:ДНВП "Картографія", 2007.
8. Основи екології та охорони навколишнього природного середовища : навч. посібник / Я.І. Бедрій, В.С. Джигирей, А.І. Кидисюк.– Львів, 1999.– 238 с.
9. Охорона навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів в Україні. – К.: Знання, 2001. – 113 с.
10. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування. – Львів: “Новий Світ - 2000”, 2004. – 248 с.
11. Царенко О.М., Несветов О.О., Кабацький М.О. Основи екології та економіки природокористування: Навчальний посібник – Суми: Університетська книга, 2001. – 326с.
12. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу / Упорядники О.Ю. Шапаренко, С.О. Шапаренко. – Х.: Торсінг, 2002. – 336с.

7.2. Допоміжна

1. Добинда І.П. Памятки археології як основа розвитку археологічного туризму Волинської області. Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 795: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. - С.53-59.
2. Добинда І.П. Пам'ятки архітектури та містобудування Волинської області та їхні територіальні характеристики. Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. пр. Вип.655: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – С.27-31.
3. Добинда, І. (2022). Сучасний стан та перспективи природно-заповідного фонду Володимирського району Волинської області. Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. пр. Вип.839: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. – С. 82-90.
4. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41.
5. Закон України “Про природно-заповідний фонд України”. – Київ, “Парламентське видавництво”, 1999.

6. Національний природний парк “Вижницький”: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент / В.П.Коржик, І.І.Чорней та ін. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 356 с.
7. Природоохоронні території Української РСР / За ред. Д.І.Проценко. – К.: Урожай, 1983. – 175 с.
8. Савостіна Ю., Чехній О. Національні парки, озера та заповідники України. Путівник. – Київ : Самміт-Книга, 2020. – 184с.
9. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. акад. Шеляг-Сосонка Ю.Р. – К.: УЕ, 1996. – 608 с.
10. Червона книга України. Рослинний світ.– Київ : Глобал Консалтинг, 2009.– 911 с
11. Червона книга України. Тваринний світ.– Київ : Глобал Консалтинг, 2009.– 622 с

8. Інформаційні ресурси

1. Національний атлас України / за ред. Руденко Л.Г. - К.:ДНВП "Картографія", 2007 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://wdc.org.ua/atlas/default.html>
2. Червона книга України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://redbook-ua.org/>
3. Закон України про охорону природного навколишнього середовища [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
4. Природно-заповідний фонд України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf1.html>